

cruenta s'havia exercit contra el proletariat i els seus dirigents, especialment contra un organisme tan representatiu com la Confederació Nacional del Treball. És una parcialitat en la visió —una perspectiva, al capdavant, *de classe*— que s'ha d'anotar en una obra plena d'informació encara ben útil i que traspuja una passió política que s'ha transmès en diverses formes a través de les moltes dècades posteriors. ◀

Ernest Garcia

ECONOMIA POLÍTICA AMB MEMÒRIA

Com acabarà el capitalisme? Assaigs sobre un sistema en fallida

Wolfgang Streeck

310 pp., 2017, València, Institució Alfons el Magnànim

Com ja havia fet en altres temps, la Institució Alfons el Magnànim està contribuint a difondre la producció internacional en ciències socials. En aquesta línia, acaba de posar sobre la taula una peça grossa, amb un llibre que recull una selecció d'articles del sociòleg alemany Wolfgang Streeck. Col·laborador habitual de la *New Left Review*, Streeck fa seua una crida que els darrers temps ha circulat àmpliament pels cercles especialitzats: la proclama en favor d'una sociologia pública que Burawoy, durant el seu mandat com a president de l'Associació Internacional de Sociologia, va impulsar activament.

Streeck manté que, per tal d'atendre aquesta missió, la sociologia hauria de tornar a basar-se en l'economia política, seguint les petjades de Marx i de Weber. Al seu parer, la condició perquè la sociologia tinga de nou rellevància pública és que pose de relleu que tots els grans problemes del nostre temps tenen a veure amb els canvis de la relació entre l'economia i la societat. Manté que la sociologia ha perdut pes públic perquè ha concebut una societat «buida d'economia». I atribueix al funcionalisme la responsabilitat per la pèrdua. Concretament a Parsons, qui segons Streeck va deixar l'economia en mans dels economistes. No està massa clar, perquè Parsons va fer també incursions en la sociologia econòmica. Diguem-ne que ho va intentar sense gaire èxit, perquè va ensopegar no sols amb la indiferència de l'ortodòxia, que ja havia encetat el camí del formalisme extrem, sinó també amb la crítica més aviat contundent de teòrics alhora sensibles a les dimensions socials i bons coneixedors de la teoria de sistemes, com ara Kenneth Boulding. Tant se val. En qualsevol cas, no va mancat de raó Streeck quan manté que una teoria de la societat que ignore el subsistema econòmic resulta afeblida d'entrada.

De fet, l'enfocament de Streeck no sols té en compte el subsistema econòmic, sinó que ho explica tot sobre aquesta base. Manté que les relacions econòmiques són relacions socials i, sobretot, que són les relacions socials per excel·lència: «les relacions socials-polítiques-culturals només resulten totalment intel·ligibles si s'analitza la seua interacció amb l'ordre econòmic capitalista subjacent» (p. 236). En aquest sentit, és una mica paradoxal que, en algun passatge del llibre, desqualifique com a simplista el marxisme de la base i la superestructura... perquè d'això els seus textos van sobrats. Un determinisme econòmic un pèl forçat limita, per exemple, l'explicació dels canvis recents en les formes de vida, incloent-hi l'impacte de les qüestions de gènere, com a efecte del canvi del capitalisme democràtic al neoliberal. Les pàgines que el llibre dedica a aquestes qüestions, diguem-ho amb el seu llenguatge, socioculturals, contenen algunes observacions d'interès i a tenir en compte, però en conjunt resulten prou rígides (pp. 250 i ss.).

L'economia política de Streeck es fonamenta en bona mesura en Marx. Hi incorpora, també, una bona dosi de Polanyi, sumant-se al recent redescobriments d'aquest autor per part de molts teòrics socials ideològicament orientats a l'esquerra. I connecta amb les lectures que van insistir, al llarg dels anys setanta del segle passat, en la importància de la crisi fiscal de l'estat (James O'Connor). És interessant, per exemple, comparar la polèmica mantinguda ara per Streeck amb Habermas i el debat d'aquells temps sobre si la crisi quedava més ben descrita com a «crisi fiscal» o com a «crisi de legitimació», amb el mateix Habermas en la posició «culturalista», i altres veus en la posició pròpia de l'economia política.

La discussió amb Habermas s'articula especialment al voltant de l'abast i el significat de les dinàmiques més conflictives de la Unió Europea. Streeck descriu la unió monetària com l'instrument d'un «estat consolidador», que se superposa a un conjunt d'estats del benestar amb la finalitat d'homogeneïtzar-ne els comportaments econòmics. Posa molt d'èmfasi en l'existència de poders per damunt de les democràcies. Escriu, així, sobre el Banc Central Europeu: «el BCE no pot donar suport a cap aspiració igualitària o redistributiva dels governs nacionals. La inaudita independència política del BCE es tradueix en una capacitat igual d'inaudita de satisfer els interessos dels mercats financers, envers els quals té una dependència també sense precedents» (p. 158). En aquest context, les pràctiques redistributives que encara subsisteixen han de circular de manera encoberta, a través de «conductes invisibles». Unes poques pàgines més endavant rebla el clau: «Mentre que la política del capitalisme democràtic consistia a protegir la societat dels “capricis del mercat” (Polanyi), la política de l'estat consolidador protegeix els mercats financers del que, des del seu punt de vista, són els capricis de la política democràtica» (p. 161). Afirma que la moneda única ha accentuat la divisió entre el nord i el sud d'Europa, amb el

resultat no volgut de la conversió d'Alemanya en la potència hegemònica d'Europa. I formula una crítica dura als dèficits democràtics d'Europa, mantenint, per exemple, que la promesa, sempre diferida, que *en el futur* el Parlament europeu serà un parlament de veritat no és més que una forma d'encalmar el neguit dels demòcrates: «Actualment, l'europèitziació equival, en termes generals, a buidar sistemàticament les democràcies nacionals de contingut polític i econòmic» (p. 188), de forma tal que a l'espai públic només queda lloc per a la «política-espectacle consumista».

Hi ha qui no veurà més que euroescèpticisme en el discurs de Streeck, i qui el veurà com un crític intern sever. De forma semblant, els arguments esgrimits per Habermas poden interpretar-se com reafirmacions de l'impuls democràtic o com legitimacions euroconformistes de l'establishment. Com qualsevol altra polèmica seriosa, aquesta té arestes i punts foscos. Però la versió que ambdós ens proposen no és trivial.

El marc interpretatiu de Streeck pot resumir-se en les diferents etapes que, segons ell, caracteritzen el període posterior a la Segona Guerra Mundial. El període de «capitalisme democràtic» de les dècades immediatament posteriors a la derrota del nazisme va donar pas a una llarga crisi amb quatre fases. Crisi fiscal dels setanta. Endeutament públic a partir dels vuitanta. Inicis de l'estat consolidador, compensat per facilitats per a l'endeutament privat, a partir de mitjans anys noranta. I per últim, a partir de 2008, el ple desplegament de l'estat consolidador, que pot considerar-se madur quan «ha aconseguit institucionalitzar el compromís polític de no deixar mai d'amortitzar el seu deute i ha desenvolupat la capacitat política per fer-ho, de manera que projecta una determinació incondicional de posar les seues obligacions creditícies per sobre de qualsevol altra responsabilitat» (p. 150).

El capitalisme democràtic dels Trenta Gloriosos, manté Streeck, fou una excepció a la incompatibilitat de fons entre capitalisme i democràcia, excepció que només fou possible a causa del transitori equilibri de forces entre el moviment obrer i el capital que es va produir després de la derrota del nazisme: «el “capitalisme democràtic” de postguerra presentava una contradicció fonamental entre els interessos dels mercats de capital i els dels votants, una tensió que s'havia vist successivament posposada mitjançant un procés insostenible de “manllevar recursos al futur” una dècada darrere l'altra» (p. 171). El creixement econòmic i el pacte social van basar-se, sosté, en l'explotació de les generacions futures a través de l'endeutament creixent. (Al meu parer té raó, tot i que caldria afegir que no es va fer només a costa de les generacions futures dels països rics, sinó també a costa d'un enorme increment de la desigualtat internacional i de la degradació dels ecosistemes planetaris: per ací caldria buscar, crec, els límits principals de l'economia política, les raons per les quals aquesta no arriba a ser una sociologia suficientment inclusiva.)

La necessitat de satisfer fins a un cert punt les demandes dels votants va donar lloc a la crisi fiscal —connectada, segons algunes interpretacions, amb els inicis d'una crisi de legitimitació. D'aquesta manera, els setanta van veure el principi de la fi del breu període de matrimoni forçat entre capitalisme i democràcia. El recurs a més endeutament fou la resposta a la crisi fiscal fins que la impossibilitat d'allargar la trajectòria d'endeutament i creixement va desembocar en l'estat consolidador i les polítiques neoliberals: «Amb el crack del keynesianisme privat en 2008, la crisi del capitalisme democràtic de postguerra va entrar en la seua quarta i última etapa, després de les fases successives de la inflació, el dèficit públic i l'endeutament privat» (p. 108).

És en aquest punt on Streeck introdueix el seu anunci del final del capitalisme, sota l'embat dels seus particulars tres genets de l'apocalipsi: l'estancament, el deute i la desigualtat. O, segons diu en un altre moment, de cinc «trastorns sistèmics»: creixement econòmic lent, redistribució oligàrquica, saqueig de l'esfera pública, corrupció i anarquia global (p. 85). La suma de tot això desintegra el capitalisme, tot i que no se'n albira el successor: l'horitzó és una llarga fase de desequilibris i desorganització (d'entropia, diu, amb una metàfora prou confusa): «una crisi incapaç de restaurar l'equilibri del capitalisme, però també de substituir-lo per quelcom de millor» (p. 52). De vegades accentua una perspectiva fosca per a la democràcia; en altres ocasions, emfatitza les incògnites: «el capitalisme contemporani ha entrat en un període d'indeterminació profunda [...] en el qual poden ocórrer successos inesperats en qualsevol moment» (p. 24).

La descripció cronològica va al costat d'un quadre amb ambició teòrica, d'acord amb el qual la política ha perdut la capacitat de controlar parcialment l'economia, compensant els seus desequilibris, a causa de les dificultats en augment per continuar la mercantilització de les tres mercaderies fictícies polanyianes (el diner, el treball i la natura). I és això el que comporta la fi del capitalisme. En aquest punt, Streeck queda una mica per darrere d'alguns dels seus precedents. O'Connor ja havia dit una cosa semblant en la dècada dels noranta, amb la seua tesi sobre la segona contradicció del capitalisme, que va despertar interès aleshores en els àmbits de l'ecologia política. Streeck, en canvi, no té en compte els límits o condicionants naturals. La seua teorització no té en compte la crisi ecològica (dona una gran importància a les dificultats per mantenir taxes de creixement elevades a les economies capitalistes més madures, però no considera els límits naturals al creixement).

Des d'un punt de vista metodològic, la teorització de Streeck té, al meu parer, tres dificultats principals. En primer lloc, una que és típica de moltes anàlisis polítiques, i que ho és molt marcadament, en particular, de les basades en l'economia política: la incongruència entre la visió d'un passat causalment determinat i la d'un futur obert. Si el capitalisme ha estat sempre, com sosté Streeck, «un ordre fràgil i improbable» (p. 25), aleshores no es veu com seria possible explicar satisfactòriament la

seua trajectòria en termes de determinacions causals (per molt que això es faça *a posteriori*). En segon lloc, una dificultat que es característica de la dialèctica, en particular de les versions més interessants de la dialèctica. Considerem, per exemple, afirmacions com ara aquesta: «sembla que el capitalisme i la democràcia se sostenen i es debiliten mútuament i alhora» (p. 225). O, en una concreció d'aquesta idea, la tesi que el poder polític és efectivament el consell d'administració dels negocis conjunts de la burgesia, però només a condició de no ser-ho, perquè només així protegeix el capitalisme i evita que s'autodestruïska. Jo diria que les elaboracions de Streeck a partir de la temàtica marxiana dels capitalistes com a «mals germans» tenen més d'un punt de veritat, a més d'un interès sociològic prou evident. I em tem que tenen també l'inconvenient de fer lògicament acceptable qualsevol interpretació dels fets. Per acabar, en tercer lloc, hi ha els problemes del determinisme econòmic, que permet, d'una banda, observacions punyents. Com ara que, en perdre la democràcia la seua capacitat igualitària redistributiva, s'esvaeix la connexió entre la política i l'estructura social; i aleshores és igual quin partit guanye les eleccions, fins i tot si les formes es mantenen. O com les expressades a través de les notes crítiques, sovint prou agudes, a propòsit del «gir cultural» de l'esquerra, un gir que substitueix «el conflicte polític per l'expressió pública de conviccions morals privades, en un *laissez-faire* pluralista i despolititzat en el qual la participació política s'ha convertit en una mena de forma moralment correcta de consum avançat» (p. 226). Tot i que, d'una altra banda, condueix de vegades a visions massa esquemàtiques i empobridores: no em sembla, per fer esment només de dos referents ben notables, que una economia política que negue l'autonomia del feminisme i l'ecologisme pugua aspirar a molt més que a aportar contribucions parcials més o menys interessants.

Vaig començar la lectura del llibre de Streeck amb una certa recança, segurament sota la influència d'un prejudici. Un altre marxista que assegura que aquesta vegada sí, que d'aquesta crisi no passa, que ara sí que s'acaba el capitalisme... Una llista tan llarga... Tanmateix, de mica en mica, la lectura em va anar enganxant. Per diverses raons. La quasi aclaparadora solidesa acadèmica: arguments documentats de manera detallada i amb referències abundants. El minuciós refinament d'un marc d'interpretació constant, el de les quatre fases del desenvolupament capitalista abans esmentades. I, sobretot, la profunditat històrica, la memòria llarga. Amb el pas del temps, revisada una i altra vegada, l'economia política ha anat adquirint un to prou escolàstic. Sovint, en anàlisis molt centrades en l'actualitat i recolzades en criteris elevats a nivells molt abstractes (la culpa és del neoliberalisme!, i tot això), aquest tret arriba a ser irritant. No és el cas de Streeck: el seu univers conceptual és, només faltaria, discutible; però no és de cap manera gratuït. Paga la pena tenir-ho en compte. En aquest sentit, és un digne seuaç dels seus grans mestres. ◀